

УДК 006(100)

Л.М. Доля,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
начальник відділу ДНДІ МВС України, м. Київ,
ORCID ID 0000-0001-8491-0535

ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СТАНДАРТУ ISO 31000:2009 У ЗДІЙСНЕННІ ОЦІНКИ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ В УКРАЇНІ

У статті досліджуються положення міжнародного стандарту ISO 31000:2009 “Менеджмент ризику. Принципи та керівні настанови”, а також обґрунтовується доцільність використання цього стандарту для визначення корупційних ризиків. Розкрито сутність досліджуваних понять “ризик”, “корупційний ризик”, надано власне визначення корупційного ризику. У статті розглянуто сучасні підходи до досліджень корупційних ризиків. Ключовим елементом попередження й нейтралізації корупційних ризиків є їх своєчасне виявлення та оцінювання реальних загроз. Обґрунтовано необхідність подальших наукових досліджень щодо розробки регулятивно-управлінських засад здійснення ефективної антикорупційної політики.

Ключові слова: ризик, невизначеність, міжнародні стандарти управління ризиками, корупційні ризики, антикорупційна програма.

В статье исследуются положения международного стандарта ISO 31000:2009 “Менеджмент риска. Принципы и руководство”, а также обосновывается целесообразность использования этого стандарта для определения коррупционных рисков. Раскрыта сущность исследуемых понятий “риск”, “коррупционный риск”, предоставлено собственное определение коррупционного риска. В статье рассмотрены современные подходы к исследованию коррупционных рисков. Ключевым элементом предупреждения и нейтрализации коррупционных рисков является их своевременное выявление и оценка реальных угроз. Обоснованно необходимость дальнейших научных исследований по разработке регулятивно-управленческих принципов осуществления эффективной антикоррупционной политики.

Ключевые слова: риск, неопределенность, международные стандарты управления рисками, коррупционные риски, антикоррупционная программа.

Протидія корупції упродовж тривалого часу є надзвичайно важливою справою для багатьох країн світу, в тому числі й України. Сьогодні в нашій державі здійснюється низка заходів, спрямованих на запобігання корупції. Закон України “Про запобігання корупції”, прийнятий 14 жовтня 2014 року № 1700-18, запровадив комплекс організаційно-правових заходів для протидії цьому явищу. Одним із основних напрямів у сфері запобігання корупції є виявлення корупційних ризиків, які можуть виникнути, їх оцінка, мінімізація, а також усунення умов та причин, що сприяють їх появі та поширенню. Оцінка корупційних ризиків, встановлення мотивів і рівня їх розповсюдження в різних сферах суспільних відносин стає можливим за таких умов: а) при виявленні прогалин у законодавчому та нормативно-правовому регулюванні протидії корупції; б) оперативному усуненні недоліків в організаційно-управлінському забезпеченні ефективної протидії корупційним ризикам; в) інтегрованому виробленні заходів, адекватних існуючим загрозам корупційних діянь на національному та міждержавному рівнях [1]. Все це потребує теоретичних та відповідних наукових досліджень, які за умови належного застосування здатні якщо ліквідувати або мінімізувати найбільш ймовірні корупційні ризики.

Сьогодні в Україні вивчення підходів до оцінки корупційних ризиків, застосування методології оцінки та використання міжнародних стандартів набувають особливої актуальності, адже оцінка корупційних ризиків з одного боку є ефективним

превентивним механізмом протидії корупції, з іншого – способом забезпечення відповідності заходів, які вживаються для подолання корупції, реальним корупційним схемам.

Насамперед розглянемо деякі існуючі підходи до трактування категорії “ризик” і як він може бути інтерпретований в контексті “корупційний ризик”.

Враховуючи, що ризик це складний багатоаспектний феномен, дослідженнями у сфері управління ризиками займалися і продовжують займатися багато як зарубіжних, так і вітчизняних вчених у різних галузях соціологічних, політичних, економічних, воєнних, технічних, юридичних, психологічних та інших наук. Найбільш фундаментальні праці, де дискутуються засади, пов’язані з розумінням природи ризику, представлені дослідженнями Ф. Найта, В. Базилевича, Л. Бевзенко, У. Бека, В. Бехмана, А. Віддавські, Е. Гідденса, М. Дорошенко, М. Дугласа, Н. Лумана, Е. Головаха, В. Кравченко, Н. Стрельбіцької, Р. Пікус, А. Стегній та іншими. Більше того, західні соціологи, філософи, історики ХХІ ст. під час обговорення глобальної суспільної динаміки все частіше використовують концепцію “суспільства ризику” [2]. Тому виявлення і передбачення ризикових ситуацій, а також вчасні дії, спрямовані на їх попередження або мінімізацію негативних наслідків, є необхідною умовою подальшого існування і розвитку людства [3].

Розглядаючи дослідження і публікації із питань запобігання та протидії корупції, можна констатувати, що цим проблемам приділяло увагу багато українських науковців, серед яких: В. Авер’янов, В. Андріанов, О. Андрійко, Ю. Баулін, В. Баштанник, В. Гвоздецький, С. Гусаров, Ю. Дмитрієв, Д. Заброда, І. Зозуля, О. Кожевников, А. Куракін, М. Мельник, Є. Невмержицький, М. Погорецький, С. Сergyоїн А., Суббот, М. Тищенко, М. Ярошенко, А. Яфонкін, І. Яцків та інші. Водночас увагу вітчизняних науковців здебільшого було зосереджено на кримінально-правовому, адміністративно-деліктному, або на суто політологічному аспектах корупції. На жаль, серед вітчизняних фахівців-юристів нині мало хто займається проблемою корупційних ризиків. А комплексні дослідження щодо сутності корупційних ризиків, застосування на національному рівні превентивних механізмів їх мінімізації відсутні. Тому, зважаючи на зростаючий рівень корупції в Україні, а також на необхідність оптимізації практики своєчасного виявлення корупційних ризиків, існує потреба в дослідженні корупційних ризиків у цілому та оцінці корупційних ризиків, зокрема.

Слово “ризик” в багатьох мовах найчастіше пов’язують з усвідомленням можливості небезпеки в різних сферах соціально-економічної діяльності та буття. При цьому вказується на різне походження терміну “ризик”. Так, Вольф-Рудігер Гейльман, вказує на латинське походження терміну “resicum”, що означає “небезпека”, “скала”, Гейне Браун – на арабське [4]. Пікус Р.В. стверджує, що термін “ризик” походить від грецьких слів “ridsikon”, “ridsa”, що означає “стрімчак”, “скеля”. На думку учених-мовознавців, етимологія цього слова походить із Південної Америки. Саме до цього терміна апелювали південноамериканські народи, маючи на увазі підвищену небезпеку на морі [5, с. 88].

У тлумачних словниках, здебільшого, вказується, що термін “ризик” у загальному своєму визначенні походить від древньоіталійського слова “risicare”, що в перекладі означало “посміти”, “наважитися”, а також від схожих давньогрецького “ridsikon” – скеля, та латинського “resicum” – скеля та небезпека зіткнення з нею [3]. У тлумачному словнику російської мови В. Даля, зміст слова “ризикувати” пояснюється як: “діяти на удачу, йти на непевну справу, наважитися, йти навмання, робити щось без вірного розрахунку, наражатися на випадковість” [6]. В українській мові слово “ризик” також пов’язують з усвідомленою можливістю небезпеки. Так, у словнику української мови “ризик” означає “усвідомлену можливість небезпеки; можливість збитку або невдачі в якій-небудь справі” [7]. Німецький соціолог Ніклас Луман пропонував під терміном “ризик” розуміти наявність небезпеки, загроз, вірогідність втрат для індивіда [4, с. 135–160].

Поширеним в науковій літературі є ототожнення терміна “ризик” з термінами “загроза”, “невизначеність”. Різні автори, на жаль, розглядають ці терміни як синоніми. Таке ставлення до вказаних термінів зберігається і в засобах масової інформації, і в законодавстві, і в інструкціях, правилах та нормативах, які розробляються як для

окремих галузей, так і для цілих сфер діяльності людини. Однак, на наш погляд, ці поняття не є тотожними, але є такими, що тісно взаємопов'язані один з одним. Так, стан ризику виникає в разі невизначеності, тобто, ризик – це ймовірність неотримання наміченого результату, а невизначеність є передумовою виникнення ризику. Цієї позиції дотримуються такі вчені, як А. Віллетт та Ф. Найт, на думку яких поняття ризик – це об'єктивне явище, що корелює з суб'єктивною невизначеністю настання небажаної події [8].

Таким чином, відзначаючи різноманітність ризиків у сучасних суспільствах та переважно галузевий підхід до їх вивчення, на сьогодні немає однозначної точки зору щодо визначення сутності ризику. Це зумовлює можливість існування кількох трактувань поняття ризику з різних точок зору. Втім більшість науковців схиляються до визначення ризику, як ймовірності виникнення небезпеки та до думки, що поняття “ризик” не змінює свою сутність залежно від сфери, в якій він проявляється, зокрема, економіка, право, соціологія, психологія, спорт тощо. Проте, існують також визначення, які поряд з небезпекою, можливістю невдачі передбачають існування альтернативного позитивного варіанта. “Ризик – це сміливий, ініціативний вчинок, дія із сподіванням щастя, успіху, позитивного результату” [7].

Саме з такої позиції у міжнародному стандарті ISO 31000:2009 ризик визначено як вплив невизначеності на опрацьоване завдання. Відповідно до цього документа ризик – це наслідок встановлення та досягнення організаційних завдань за невизначеності довколишнього середовища. Звідси, невизначеність породжується зовнішніми та внутрішніми факторами, які неможливо повністю контролювати, однак які можуть негативно вплинути на виконання завдання чи відтермінувати його. Зазначені фактори та їх вплив може також сприяти завчасному й успішному досягненню мети [13].

Зазначимо, що уніфікація та стандартизація понять і визначень у галузі управління ризиками, а також вироблення єдиної концепції створення систем управління ризиками були здійснені у зв'язку зі збільшенням впливу ризиків на результат будь-якої діяльності. Координатором цих робіт стала Міжнародна організація зі стандартизації (ISO), яка 15 листопада 2009 р. опублікувала стандарт ISO 31000:2009 “Управління ризиками. Принципи та керівні настанови”. Одночасно була оприлюднена нова редакція керівництва ISO 73:2009 “Менеджмент ризику. Словник”, що доповнило та збагатило стандарт списком термінів і визначень, які стосуються управління ризиками.

Відповідно до цих стандартів ризик не є негативним чи позитивним явищем, однак його наслідки можуть мати негативне або позитивне значення для організації. Отже, в стандарті ISO 31000:2009 наголос у визначенні ризику зміщується від імовірності події (щось може статися) до ймовірності наслідку, особливо його впливу на виконання окреслених завдань.

Але ризик, що пов'язаний з позитивними результатами, може мати місце не у всіх сферах. Бажані результати прийняття ризикових рішень можуть бути у підприємницькій, фінансовій діяльності, у спорті тощо. Що стосується корупційних ризиків, то трактовка щодо можливості настання позитивного варіанта не є прийнятною. Адже корупційні ризики – це правові, організаційні та інші фактори та причини, які породжують, заохочують (стимулюють) корупцію, а корупція, як відомо, позитивних наслідків мати не може [9]. Корупційний ризик є найбільш деструктивним (кримінальним за своєю суттю) проявом фінансово-економічних відносин [1].

Ю. Дмитрієв характеризує корупційні ризики наступним чином: “Корупційний ризик – це сукупність правових, організаційних та інших факторів і причин, які породжують, заохочують (стимулюють) осіб до скоєння корупційних правопорушень під час виконання ними функцій держави або місцевого самоврядування” [10].

Д.Г. Заброта під корупційними ризиками пропонує розуміти систему факторів (явищ, обставин), що спонукають (можуть спонукати) посадових осіб органів публічної адміністрації, фізичних та юридичних осіб до вчинення корупційних правопорушень [11, с. 82].

З урахуванням того, що корупційні ризики завжди передбачають можливість настання негативних наслідків від їх проявлення, пропонується поняття коруп-

ційного ризику розуміти як сукупність умов та факторів, які породжують, заохочують (стимулюють) осіб до вчинення корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, і створюють небезпеку настання негативних наслідків для життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави. При цьому умови та фактори можуть бути різного характеру – організаційні, правові, економічні, політичні, соціальні, технічні.

Не слід ототожнювати поняття корупційний ризик та корупціогенний фактор, як досить часто це робиться політиками, громадськими діячами, у засобах масової інформації тощо. Поняття “корупційний ризик” значно ширше за поняття “корупціогенний фактор”. Корупціогенний фактор – це здатність нормативно-правової конструкції (окремого нормативного припису чи їх сукупності) самостійно чи у взаємодії з іншими нормами сприяти вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією [12]. До корупціогенних факторів відносяться: 1) нечітке визначення функцій, прав, обов'язків і відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 2) створення надмірних обтяжень для одержувачів адміністративних послуг; 3) відсутність або нечіткість адміністративних процедур; 4) відсутність чи недоліки конкурсних (тендерних) процедур [12].

Для вирішення проблем протидії корупції, що є одним із пріоритетних напрямків розвитку як держави в цілому, так і окремих господарюючих суб'єктів, необхідне раціональне планування заходів з протидії корупції, в основі якого має бути чітке розуміння всього спектра корупційних ризиків. Здійснення об'єктивної оцінки корупційних ризиків та формування ефективної системи управління корупційними ризиками з використанням міжнародних стандартів є необхідним кроком у сфері запобігання корупції. Найбільш придатним для цього вважається міжнародний стандарт ISO 31000:2009 “Менеджмент ризиків. Принципи та керівні настанови” (“Risk management – Principles and guidelines”) [13]. Не дивлячись на те, що Стандарт ISO 31000:2009 є документом, який пропонує концептуальні керівні принципи при розробці та впровадженні проектів та концепцій ризик-менеджменту, за мету він не ставить приведення всіх організації під “спільний знаменник”. Адже управління ризиками має бути адаптоване до відповідних умов і потреб, а також структури конкретної організації. При цьому стандарт може ефективно використовуватись усіма організаціями, незважаючи на їх форму власності та спрямування діяльності. Цей міжнародний стандарт може застосовуватись до будь-якого типу ризиків (у тому числі корупційних), незалежно від того, яку природу та наслідки вони мають. А це є особливо актуально на сучасному етапі розвитку суспільства.

Стандарт ISO 31000:2009 для загального оцінювання ризику та процесу управління ризиком визначає такі основні елементи: обмінювання інформацією та консультування; установлення контексту (оточення); загальне оцінювання ризику (його ідентифікація, аналіз та оцінювання); оброблення ризику; моніторинг і критичне аналізування [13].

Оцінювання ризику згідно зі стандартом ISO 31000:2009 спрямовано на одержання відповідей на такі питання: що може трапитися й чому (ідентифікування ризику)? Які будуть наслідки? Яка ймовірність їх виникнення в майбутньому? Чи є які-небудь фактори, які зменшать наслідки ризику або знизять ймовірність ризику? Чи є ризик припустимим або прийнятним, і чи потребуватиме він подальшого оброблення?

Процес управління ризиками згідно з цим стандартом починається з встановлення “контексту”, тобто визначення зовнішніх і внутрішніх факторів, які слід враховувати при управлінні ризиком, та встановлення сфери застосування критеріїв ризику і менеджменту ризику, необхідних для визначення політики щодо управління ним. Даний етап передує етапові ідентифікації ризиків. Розробляються запитальники, анкети тощо, які направляються реципієнтам, а потім опрацьовуються та структуруються. При цьому “комунікації та консультування”, що здійснюються, – це безперервні інтерактивні процеси, що виконуються органом для забезпечення, поширення або отримання інформації та участі в діалозі з причетними сторонами з питань, що належать до менеджменту ризику [14].

Оцінка ризику відповідно до Стандарту ISO 31000:2009 складається із трьох етапів: ідентифікація (визначення, складання переліку та опису елементів ризику); аналіз (процес вивчення природи і характеру ризику та визначення його рівня); безпосередня оцінка або визначення ступеню ризику (порівняння результатів його аналізу з критеріями ризику для визначення його прийнятності)¹ [13, 14].

Процес оцінки ризику має бути систематичним, адже лише за таких умов можна зрозуміти, що може статися, як, коли та чому. Етап оцінки полягає у визначенні відносно кожної конкретної загрози наступних характеристик: загальний рівень ризику; рівень ефективності заходів, що вживаються на даний момент для попередження або зниження такого ризику; чистий рівень ризику.

В подальшому проводиться аналіз ризиків. У стандарті ISO 31000:2009 етап аналізу ризику пов'язаний із розвитком розуміння кожного ризику, його наслідків та ймовірностей цих наслідків. Стандарт ISO 31000:2009 не надає переваги кількісним або якісним методам аналізу ризику, оскільки, на думку фахівців даної організації, всі методи є важливими.

Важливим є також етап управління ризиками (безпосередня оцінка) – процес удосконалення наявних та розроблення і впровадження нових методів управління ризиками. Управління ризиками охоплює оцінку та вибір альтернатив, а також аналіз витрат і переваг та оцінку нових ризиків, що можуть бути спричинені вибором того чи іншого методу управління ризиками.

Після оцінки ризику здійснюється стадія “Обробка ризику”, як процес його модифікації шляхом виключення ризику через прийняття рішення про відмову від діяльності, в процесі або в результаті якої може виникнути небезпечна подія, усунення джерел ризику, зміни наслідків небезпечної події.

Моніторинг та аналіз – це систематичні перевірки, нагляд, обстеження та визначення стану управління ризиками, що проводяться для ідентифікації необхідних змін чи очікуваного рівня функціонування, а також для встановлення ступеня його адекватності та ефективності. Вони повинні включати всі аспекти процесу ризик-менеджменту з метою: гарантувати, що методи управління ризиком ефективні і достатні як при розробці, так і при реалізації; придбання додаткової інформації для поліпшення оцінки ризику; аналізу та накопичення досвіду з ризикових випадків; виявлення змін у зовнішньому і внутрішньому контексті, включаючи зміни в критеріях ризику і самому ризику; ідентифікації нових ризиків [14].

Оцінка корупційних ризиків здійснюється з метою виявлення найбільш вразливих до корупції процесів, які мають місце під час здійснення посадовими особами органу влади своїх повноважень, а також причин і умов, що сприяють виникненню корупційних схем. Розглянемо, як здійснюється оцінка корупційних ризиків в Україні, і як співвідносяться підходи до оцінки корупційних ризиків з вимогами міжнародного стандарту ISO 31000:2009 “Управління ризиками. Принципи та керівні настанови”.

Слід зауважити, що Законом України “Про запобігання корупції” в Україні сформовано трьохрівневу систему планування запобігання та виявлення корупції, яка містить: засади антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія, що визначається Верховною Радою України); державна програма з виконання Антикорупційної стратегії (затверджується Кабінетом Міністрів України); антикорупційні програми, які приймаються в органах влади, визначених у частині першій статті 19 Закону України “Про запобігання корупції”.

Одним з етапів підготовки антикорупційної програми органу влади є проведення оцінки корупційних ризиків у його діяльності. Єдиний підхід в органах влади до організації роботи з оцінки корупційних ризиків, що виникають при реалізації ними своїх повноважень, комплекс правил і процедур щодо оцінки корупційних ризиків у їх діяльності визначено у Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності

¹ Тлумачення основних складових процесу управління ризиками подані відповідно до Керівництва ISO 73:2009 // Руководство ISO 73:2009 “Менеджмент риска. Термины и определения. URL: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/trade/wp6/documents/2011/ISO_GUIDE_73.

органів влади (далі – методологія), затвердженій рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) 2 грудня 2016 року № 126.

Відповідно до цього документу, корупційний ризик – це ймовірність того, що відбудеться подія корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення органом влади визначених цілей та завдань [15].

З точки зору термінології документ є ґрунтовним. У ньому визначені основні етапи процесу оцінки корупційних ризиків, до них відносяться: організаційно-підготовчі заходи; ідентифікація корупційних ризиків; оцінка корупційних ризиків; складання звіту за результатами оцінки корупційних ризиків. Вивчення та аналіз положень методології свідчить, що в ній використані існуючі практики управління та оцінки ризиків, які узагальнені в стандарті ISO 31000:2009. Як і в стандарті ISO 31000:2009, в методології визначено, що оцінці корупційних ризиків передують їх ідентифікація, під час якої в органі влади визначаються його вразливі до ризиків сфери діяльності, окремі функції та завдання, конкретні напрями діяльності структурних підрозділів під час виконання ними функцій та завдань. Нормативно-правові акти, які регулюють діяльність органу влади, аналізуються на предмет виявлення норм щодо здійснення органом влади дискреційних повноважень і норм, що сприяють вчиненню корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією (нечітко сформульовані дефініції та мовні конструкції, правові колізії тощо) [15].

Оцінку корупційних ризиків (процес визначення, аналізу та безпосередньої оцінки корупційного ризику) згідно з цією методологією має проводити комісія з оцінки корупційних ризиків органу влади, до складу якої входять працівники структурних підрозділів органу влади та, за згодою, представники громадськості, експерти, які володіють знаннями про внутрішнє і зовнішнє середовище органу влади та мають досвід роботи у сфері його діяльності.

Джерелами отримання інформації для ідентифікації корупційних ризиків є: інтерв'ювання (соціологічне опитування), анкетування (в тому числі анонімне) працівників органу влади, а також представників громадськості, які взаємодіяли (взаємодіють) з органом влади, зокрема з використанням електронної пошти, мережі Інтернет, телефону тощо; нормативно-правові та організаційно-розпорядчі акти, що регулюють діяльність органу влади; аналіз здійснених заходів щодо усунення виявлених корупційних ризиків за попередні періоди; результати перевірок, аудитів, проведених контролюючими органами, а також внутрішніх перевірок та службових розслідувань в органі влади; публікації в засобах масової інформації та соціальних мережах; інформація з відкритих реєстрів; звернення, що надійшли до органу влади від фізичних та юридичних осіб.

Ідентифікація корупційних ризиків передбачає визначення та класифікацію корупційних ризиків за категоріями (зовнішні та внутрішні) та видами (нормативно-правові (відсутність, суперечність або нечітка регламентація у законодавстві положень щодо виконання органом влади функцій та завдань); організаційні (невизначення або нечітке визначення процедур виконання органом влади функцій та завдань); кадрові; фінансово-господарські; адміністративні; контрольні-наглядові тощо).

За результатами ідентифікації корупційних ризиків здійснюється їх формальне визначення, яке включає проаналізовані функції, завдання органу влади або конкретні напрями діяльності структурних підрозділів, існуючі заходи контролю та опис корупційного ризику.

Оцінка корупційних ризиків здійснюється за критеріями ймовірності виникнення ідентифікованих корупційних ризиків та наслідків корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією. Відповідно до критеріїв ймовірності виникнення корупційного ризику йому присвоюється рівень низький, середній або високий.

Частота випадків вчинення корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, визначається за такими рівнями: напевно або майже напевно рідко та ніколи

Відповідно до критеріїв наслідків корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, корупційному ризику присвоюється рівень низький, середній або високий.

Наслідки корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, оцінюються відповідно до розмірів втрат органу влади, які комісія встановлює самостійно також за трибальною шкалою.

Пріоритетність (ступінь) корупційних ризиків встановлюється за їх кількісним рівнем, який визначається добутком рівня ймовірності виникнення корупційного ризику на рівень наслідку корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією.

За результатами оцінки корупційних ризиків у діяльності органу влади комісія готує звіт, який містить: опис ідентифікованих корупційних ризиків, чинників корупційних ризиків та можливих наслідків корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією; пропозиції щодо заходів із усунення (зменшення) рівня виявлених корупційних ризиків, які викладаються у таблиці оцінених корупційних ризиків та заходів щодо їх усунення згідно з додатком 6 до методології.

ТАБЛИЦЯ
оцінених корупційних ризиків та заходів щодо їх усунення [15]

Корупційний ризик	Пріоритетність корупційного ризику (низька/середня/висока)	Заходи щодо усунення корупційного ризику	Особа (особи), відповідальна (і) за виконання заходу	Строк виконання заходів щодо усунення корупційного ризику	Ресурси для впровадження заходів	Очікувані результати

Процедури щодо моніторингу, оцінки виконання та періодичного перегляду програм передбачені в окремому розділі антикорупційної програми, який містить інформацію щодо забезпечення організації здійснення моніторингу результатів впровадження заходів, передбачених антикорупційною програмою, для того, щоб впевнитися в тому, що відповідальні особи належним чином провадять відповідні дії. В межах моніторингу бажано вести облік та аналіз інформації, яка отримана під час заходів моніторингу, її узагальнення, а також за його результатами щоквартально (щомісячно) здійснювати оцінку результатів здійснення заходів, передбачених антикорупційною програмою, і оформлювати її у спеціальному звіті. Оцінка проводиться за критеріями, визначеними суб'єктом затвердження антикорупційних програм [16].

Зазначимо, що всі ці заходи ґрунтуються на вимогах міжнародного стандарту ISO 31000:2009. Зокрема, згідно з цим стандартом моніторинг та аналіз повинні бути плановою частиною процесу менеджменту ризику і включати регулярну перевірку і контроль. Крім того, має бути чітко визначена відповідальність за моніторинг та аналіз [15].

Висновки. На сьогодні у нашій державі одним із пріоритетних напрямів у сфері запобігання корупції є своєчасне виявлення корупційних ризиків, а також усунення умов та причин цих ризиків. Оцінювання корупційних ризиків необхідне, у першу чергу, для забезпечення розуміння корупційної ситуації в країні, виявлення та визначення пріоритетних цілей і завдань антикорупційних програм, а також для формулювання бажаних результатів антикорупційної діяльності. Аналіз основних положень міжнародного стандарту ризик менеджменту ISO 31000:2009 “Управління ризиками. Принципи та керівні настанови”, а також Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади показав, що підходи для оцінки корупційних ризиків, передбачені методологією оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади, ґрунтуються саме на вимогах міжнародного стандарту ISO 31000:2009. Концепція системи управління ризиками, що пропонується стандартом ISO 31000:2009, на нашу

думку, цілком корелюється з концепцією діяльності органів влади у сфері запобігання корупції. При цьому постійний моніторинг та оцінювання ризику сприяє постійному вдосконаленню роботи з виконання заходів, передбачених антикорупційною програмою. І хоча цей стандарт призначений в першу чергу для ризик-менеджерів і не є обов'язковим, в ньому не деталізується методологія, інструменти та процеси управління ризиками, його використання для визначення корупційних ризиків та проведення їх якісної та об'єктивної оцінки, що є важливим етапом протидії корупції, допомагає в реалізації заходів, спрямованих на запобігання виникнення та/або мінімізації корупції.

Виходячи з цього, система дій, визначена процесом управління ризиками, на нашу думку, є обґрунтованим і придатним механізмом для застосування органами влади при оцінюванні корупційних ризиків. Перспективами подальших досліджень є розробка методик, інструкцій та норм, зручних для використання під час здійснення оцінки корупційних ризиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волошенко А.В. Шляхи до своєчасного виявлення і нейтралізації корупційних ризиків. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 12. С. 312–321.
2. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / пер. с нем. В. Седельника и Н. Федоровой; послесл. А. Филиппова. М.: Прогресс Традиция, 2000. 384 с.
3. Зленко Н.М. Суспільство ризику як сучасний етап історичного поступу людства. URL: http://library.sspu.sumy.ua/biblioteka/naukovi_vidania/pdf/2011/24.pdf#page=259 (дата звернення: 12.03.2018).
4. Луман Н. Понятия риска. ТНЭСИС, 1994. Вып. 5. С. 135–160.
5. Пікус Р.В. Оцінка підприємницького ризику: підручник. Фінанси України. 2004. № 5. С. 88–94.
6. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. URL: <http://slovardalja.net/word.php?wordid=36689> (дата звернення: 12.01.2018).
7. Тлумачний словник української мови. URL: <http://eslovnyk.com/%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA> (дата звернення: 25.01.2018).
8. Шатрава С.О. Адміністративно-правові засади запобігання корупції в органах національної поліції: дис. ... доктор. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2017. 439 с.
9. Аналітичний звіт “Корупційні ризики надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності в Україні”. Центр політико – правових реформ, Фонд “Демократичні ініціативи”. URL: https://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/corruption/Technical%20Papers/UPAC/System%20Studies/344-UPAC_Corruption_Admin-ControlSup_uk.pdf. 9 (дата звернення: 07.02.2018).
10. Дмитрієв Ю. Корупційні ризики у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави. URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8207> (дата звернення: 01.03.2018).
11. Заброда Д.Г. Державна антикорупційна політика в Україні: теорія, правова основа, інституалізація. Сімферополь: КРП “Видавництво “Кримнавчпеддержвидав”, 2013. 368 с.
12. Методологія проведення антикорупційної експертизи: Наказ Міністерства юстиції України від 24 квітня 2017 року № 1395/5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v1395323-17/print> (дата звернення: 09.02.2018).
13. Международный Стандарт ISO 31000 Риск-Менеджмент – Принципы и руководства. Первое издание. URL: http://www.pqmonline.com/assets/files/standards/iso_31000-2009%28r%29.pdf/ (дата звернення: 01.03.2018).
14. Руководство ISO 73:2009 “Менеджмент риска. Термины и определения URL: http://www.unesco.org/fileadmin/DAM/trade/wp6/documents/2011/ISO_GUIDE_7315 (дата звернення: 17.02.2018).
15. Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади: Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 2 грудня 2016 року № 126. Офіційний вісник України. 2017. № 4. Ст. 168.
16. Методичні рекомендації щодо підготовки антикорупційних програм органів влади: рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 19 січня 2017 року № 31. URL: <https://nazk.gov.ua/news/zatverdzheno-metodychni-rekomendaciyi-shchodo-pidgotovky-antikorupciynyh-program-organiv-vlady> (дата звернення: 17.03.2018).

REFERENCES

1. Voloshenko, A.V., 2015, Shlyakhy do svoechnasnoho vyvavlennya i neytralizatsiyi koruptsiynykh ryzykiv. “Ways for Timely Identification and Neutralization of Corruption Risks”, Current Issues of the Economy 12, 312–321 [in Ukrainian].
2. Bek, U., 2000, Obshchestvo ryska. Na puty k druhomu modernu. “Society of Risk. On the Way to Another Modern” / transl. V. Sedelnik and N. Fedorova. M.: Progress Tradition. 384 p. [in Russian].
3. Zlenko, N.M. Suspil'stvo ryzyku yak suchasnyy etap istorychnoho postupu lyudstva. “Society of Risk as a Modern Stage in the Historical Progress of Humanity”. URL: http://library.sspu.sumy.ua/biblioteka/naukovi_vidania/pdf/2011/24.pdf#page=259 (Date of Application: 12.03.2018) [in Ukrainian].
4. Luman, N., 1994, Ponyatiya ryska. “Concepts of Risk”, THESIS 5, 135–160 [in Russian].

5. *Pikus, R.V.*, 2004, Otsinka pidpryyemnyts'koho ryzyku: pidruchnyk. "Assessment of Entrepreneurial Risk": a textbook, Finance of Ukraine 5, 88–94 [in Ukrainian].
6. *Dahl, V.I.* Tolkovyy slovar' zhivogo velikorusskogo yazyka. "A Glossary of the Living Great Russian Language". URL: <http://slovardalja.net/word.php?wordid=36689> (Date of Application: 05.02.2018) [in Russian].
7. Tlumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy. Explanatory Dictionary of the Ukrainian language. URL: <http://eslovyk.com/%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA> (Date of Application: 25.01.2018) [in Ukrainian].
8. *Shatrava, S.O.* Administratyvno-pravovi zasady zapobihannya koruptsiyi v orhanakh natsional'noyi politysi. Administrative and Legal Principles of Prevention of Corruption in the Bodies of National Police: thesis ... the Doctor of Law: 12.00.07. Kharkiv, 2017. 439 p. [in Ukrainian].
9. Analitychnyy zvit "Koruptsiyni ryzyky nadannya administratyvnykh posluh ta kontrol'no-nahlyadovoyi diyal'nosti v Ukrayini". Tsentr polityko-pravovykh reform, Fond "Demokratychni initsiatyvy". Analytical report "Corruption Risks of Providing Administrative Services and Control and Supervision Activity in Ukraine". Center for Policy and Legal Reforms, Democratic Initiatives Foundation. URL: https://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/corruption/Technical%20Paper/UPAC/System%20Studies/344-UPAC_Corruption_Admin-ControlSup_en.pdf. (Date of Application: 07.02.2018) [in Ukrainian].
10. *Dmitriev, Y.* Koruptsiyni ryzyky u diyal'nosti osib, upovnovazhenykh na vykonannya funktsiy derzhavy. "Corruption Risks in the Activities of the Persons Authorized to Perform State Functions". URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8207> (Date of Application: 01.03.2018) [in Ukrainian].
11. *Zabroda, D.G.*, 2013, Derzhavna antykoruptsiyna polityka v Ukrayini: teoriya, pravova osnova, instytualizatsiya. "State Anti-Corruption Policy in Ukraine: Theory, Legal Basis, Institutionalization". Simferopol, 368 p. [in Ukrainian].
12. Metodolohiya provedennya antykoruptsiynoyi ekspertyzy : Nakaz Ministerstva yustytysiyi Ukrayiny vid 24 kvitnya 2017 roku № 1395/5. Methodology of Anti-Corruption Expertise: Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated April 24, 2017 No 1395/5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v1395323-17/print> (Date of Application: 09.02.2018) [in Ukrainian].
13. Mezhdunarodnyy Standart ISO 31000 Rysk-Menedzhment – Pryntsypy y rukovodstva. Pervoe yzdanye. International Standard ISO 31000 Risk Management – Principles and Guidelines. First edition. URL: http://www.pqmonline.com/assets/files/standards/iso_31000-2009%28r%29.pdf/ (Date of Application: 01.03.2018) [in Russian].
14. Rukovodstvo ISO 73:2009 Menedzhment ryska. Termyny y opredelenyya. Guideline ISO 73: 2009 "Risk Management. Terms and definitions". URL: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/trade/wp6/documents/2011/ISO_GUIDE_7315 (Date of Application: 17.02.2018) [in Russian].
15. Pro zatverdzhennya Metodolohiyi otsynuyuvannya koruptsiynykh ryzykiv u diyal'nosti orhaniv vlady: Rishennya Natsional'noho ahent-stva z pytan' zapobihannya koruptsiyi vid 02 hrudnya 2016 roku № 126. "About Approval of the Methodology for Assessing Corruption Risks in the Activities of Authorities": Resolution of the National Agency for the Prevention of Corruption of December 02, 2016 No 126. Official Bulletin of Ukraine. 2017. No 4. Art. 168.
16. Metodychni rekomendatsiyi shchodo pidhotovky antykoruptsiynykh prohram orhaniv vlady: rishennya Natsional'noho ahent-stva z pytan' zapobihannya koruptsiyi vid 19 sichnya 2017 roku № 31. Methodological recommendations for the preparation of anti-corruption programs of the authorities: the decision of the National Agency for the Prevention of Corruption of January 19, 2017, No 31. URL: <https://nazk.gov.ua/news/zatverdzheno-metodychni-rekomendaciyi-shchodo-pidgotovky-antycorupciynyh-program-organiv-vlady> (Date of Application: 17.03.2018) [in Ukrainian].

UDC 006(100)

L.M. Dolia,
Candidate of Law, Senior Researcher, Head of the Department
of the Research Lab of the State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv,
ORCID ID 0000-0001-8491-0535

THE USE OF THE INTERNATIONAL STANDARD ISO 31000:2009 IN THE ASSESSMENT OF CORRUPTION RISKS IN UKRAINE

Paper studies the provisions of the international standard ISO 31000: 2009 "Risk Management. Principles and Guidelines", since the study approaches of the assessment corruption risks, application of the methodology for evaluating and using international standards are of particular relevance today. The expediency of use ISO 31000: 2009 "Risk Management. Principles and Guidelines" to identify corruption risks, the necessity of the future research of the development of regulatory and managerial principles for the implementation of an effective anti-corruption policy.

Modern approaches to research of corruption risks are reviewed. Attention is drawn to the fact that ISO 31000:2009 is a document that provides conceptual guidelines for the design and implementation of risk management projects and concepts. At the same time he does not offer the same approach for all organizations, although it can be effectively used by all organizations, regardless of their forms of ownership and directing activities to any type of risks, including corruption.

Taking into account that the attention of domestic scientists is mostly concentrated on the criminal, administrative-offense and political aspects of corruption, and the issue of corruption risks are insufficiently investigated, the work points to the need to study corruption risks in general and to assess corruption risks, in particular. The essence of the investigated concepts of risk, corruption risk, self-determination of corruption risk is presented.

In particular, it is noted that the identification of the term “risiko with the terms “threato, “uncertaintyo of some authors unfortunately, in the media, and in legislation, as well as in instructions, rules and regulations is not true. Although these concepts are closely interrelated, they are not identical.

The key element of preventing and neutralizing corruption risks is the timely detection and evaluation of real threats.

In Ukraine, the Bill of Ukraine “About Prevention of Corruption” has established a three-tier system for preventing and detecting corruption, consisting of the Anticorruption Strategy, the State Program for the implementation of the Anti-Corruption Strategy and anti-corruption programs of the authorities. The assessment of corruption risks is carried out with the main goal – to identify the most vulnerable to corruption processes.

The methodology for assessing corruption risks in the activities of authorities, approved by the Resolution of the National Agency for the Prevention of Corruption December 2, 2016, No 126 establishes a unified approach to the organization of work on the assessment of corruption risks arising from the exercise of their powers, a set of rules and procedures for the assessment of corruption risks in the activities of the authorities, the main stages of the process of assessing corruption risks.

This methodology uses existing management practices and risk assessments that are summarized in ISO 31000:2009. Its provisions are based precisely on the requirements of this international standard, the following basic elements for identifying, analyzing, and rating are identified for the general assessment of corruption risks and risk management process. The individual functions and tasks, specific directions of activities of the structural units during the performance of their functions and tasks are assessed in the bodies of the state that are vulnerable to risks.

Consequently, the system of actions identified by the risk management process is a sound and appropriate mechanism for the authorities to use when assessing corruption risks. It is suggested in the future to develop methods, instructions and norms for use when conducting an assessment of corruption risks.

Keywords: risk, uncertainty, international risk management standards, corruption risks, anticorruption program.

Отримано 30.03.2018